

'Deze stad is gegroeid tot wat 'ie is, óók door kaalslag'

LEEWARDER WETHOUDER GEERTS
VAN ACTIEVOERDER TOT BELEIDSMAKER MONUMENTENZORG

Leeuwarden 700 jaar stad. Ir. C. G. H. Geerts, wethouder van ruimtelijke ordening en volkshuisvesting en tevens de eerste beleidsverantwoordelijke voor monumentenzorg in de Friese hoofdstad, tilt aan dat jubileum op zich niet zo zwaar. 'Vijftig jaar geleden hebben we het 500-jarig bestaan gevierd en misschien vinden we nog wel eens documenten waaruit blijkt dat we nóg ouder zijn', oppert hij glimlachend aan het begin van ons gesprek.

Geerts: 'De stad is een organisch geheel, in zijn groei erg afhankelijk van sociale omstandigheden, culturele en bouwkundige inzichten en alles wat daar mee te maken heeft... Het is duidelijk dat je daar zeer voorzichtig mee moet omgaan. Dat is dan ook wat Leeuwarden 700 mij zegt, een verantwoordelijkheid die vooral ook door de ouderdom van de stad mede bepaald wordt.'

De zorg voor 700 jaar stedenbouwkundige cultuur is voor de wethouder geen zware last. Hij praat open, met gevoel en veel kennis van zaken over de monumentale kwaliteiten van zijn stad. Geerts' werkkamer in het 16de-eeuws stadhoudershof, voormalig koninklijk paleis en nu deel van het stadhuiscomplex, leent zich bij uitstek voor een gesprek over stedenbouwkundig beleid en monumentenzorg. Behalve op de historische bebouwing rond het Raadhuisplein kijken we uit op enige nieuwbouw van bedenkelijk allure op de hoek St. Jakobsstraat/Gouverneursplein. Deze kamer is letterlijk en figuurlijk de plek waar het dilemma wordt uitgevonden, Geerts' dilemma tussen het ten koste van veel (overheids)geld in stand houden van oude, beeldbepalende bebouwing en zogenaamd doelmatige nieuwbouw.

En toch... Als we zo de wethouder beluisteren had het allemaal zoveel erger met de Leeuwarder binnenstad kunnen aflopen, wanneer de plannenmakers en beleidsbepalers uit de eindjaren '60/beginjaren '70 werkelijk hun zin hadden gekregen. Geerts schat het historisch bewustzijn in het Leeuwarden van die jaren niet hoog, nu nog niet: 'Ik moet zeggen dat ik dat bij mezelf ook heb moeten ontwikkelen. Het bestuur ook. Ik heb zelf die hele discussie meegemaakt vanaf zeg maar '65 over de stedenbouwkundige opzet van de binnenstad. In '71 waren er toch heel verschrikkelijke plannen die zich van de oorspronkelijke structuur niets aantrokken. Men wilde dwars over de Leeuwarder terpen wegen aanleggen, opdat de binnenstad maar ontsloten werd. Het restant ligt er nog, de Groene Weg... Dat was toen nog voor de meerderheid van de gemeenteraad bespreekbaar. Er was toen ongelooflijk weinig besef van de historische kwaliteit van de binnenstad. Na 1970 heeft zich ook landelijk een geweten ontwikkeld... Nee, ik heb geen overdreven voorstelling van het historisch besef van de gemiddelde Leeuwarder, maar dat kan niet alleen op Leeuwarders slaan...'

OMMEZWAAI

De ommezwaai in stedenbouwkundig denken voltrok zich omstreeks '72-'73. Volgens Geerts kwam men in het Structuurplan-binnenstad rigoureuze terug op de grootschalige ingrepen; historische kwaliteit, kleinschaligheid, bestaande structuren werden nieuwe trefwoorden. Geerts spreekt van 'een politieke ommezwaai van jewelste'. Hij had er als

actievoerder binnen de PvdA ('Tengels af van de terp!') zelf deel aan. Het door de raad aanvaarde Structuurplan-binnenstad (1973) werd uitgangspunt voor beleid, ook voor monumentenzorg.

In '65 was de eerste inventarisatie van het monumentenbestand, die later werd gedetailleerd. Voor de architectuur van ná 1850 liep Leeuwarden zelfs landelijk voorop. Geerts: 'Utrecht slaat er zich nogal voor op de borst dat ze dat het afgelopen jaar heeft gedaan, maar wij waren daar al veel eerder mee bezig. Een 35-tal bouwwerken is er op de monumentenlijst bijgekomen. De oorspronkelijke lijst was vooral gebaseerd op de 'fietsmethode'; je keek eens wat naar boven. Kortgeleden heeft de raad besloten een architectuur-historicus in te huren, die de lijst nu verder uitdiept. Voor een gemeente als Leeuwarden toch heel bijzonder dat er op het ogenblik twee mensen vrijwel op full-time basis met monumentenzorg bezig zijn...'

Er veranderde meer. Het kijken naar individuele panden met monumentwaarde maakte langzaam plaats voor een toetsing van het geheel. Niet voor niets verkoos Leeuwarden op eigen initiatief de hele binnenstad aan te merken als beschermd stadsgezicht. Geerts: 'Ik heb het zien groeien... Maar ik moet ook zeggen: dat besef is iets van de laatste jaren.' De strijd is op dat punt nog niet gestreden, meldt de wethouder. 'Het dilemma, een onzettend dilemma is altijd: wat kan je doen met de stad. Alles zoveel mogelijk handhaven kan niet. De stad is nooit gestabiliseerd geweest. Er moet ruimte zijn voor vernieuwingen, voor nieuwbouw. Alleen, dat moet wel passen bij de omgeving. Daar is terecht

nogal eens kritiek op. Je zit met een paar problemen. Inderdaad dat mensen wel eens een monument voor zichzelf willen oprichten, en dan zodanig dat het weinig rekening houdt met de omgeving.

Het moet herkenbaar zijn. Ik hoef hier niet eens zover naar buiten te kijken... Dat is één ding. Een ander is dat er nogal wat financiële beperkingen zijn. Daar worstelen wij ontzettend mee. Wij hebben een aantal panden waarvan we zeggen: het is de moeite om ze te handhaven. Alleen blijkt dat vaak veel kostbaarder dan nieuwbouw. De keus wordt dan nogal eens financieel bepaald.'

Soms lukt het met wat kunstgrepen om gebouwen die buiten de geldende subsidieregelingen vallen toch mee te nemen. De Waalse kerk is zo'n voorbeeld. Leeuwarden slaagde erin de financiering rond te krijgen door een koppeling aan woonhuisrestauraties in dezelfde straat. Geerts: 'Wij beredeneerden dat op enigerlei wijze en dat is kennelijk geaccepteerd. Op zich een hele goede zaak.' Met verschillende regelingen denkt Leeuwarden dit jaar zo'n 35 projecten aan te pakken, met een subsidiebedrag van zo'n 9 ton. De zgn. plankostenregeling (subsidie op plankosten) blijkt met name voor particulieren een goede stimulans. Geerts benadrukt dat bij de Leeuwarder particulieren met panden van monumentale waarde de goede wil tot restaureren aanwezig is. 'Aan de ene kant is er het besef dat men toch wat aan het pand moet doen, maar aan de andere kant ligt daar vaak het financiële probleem. We proberen in overleg de zaak rond te krijgen. Over het algemeen krijgen we het toegewezen contingent goed op', zegt wethouder Geerts met enige trots.

NIEUWBOUW

Monumentale nieuwbouw, de wethouder roerde het zelf al even aan, is vaak een omstreden zaak in de Leeuwarder binnenstad. Vijf jaar geleden werd het voortbestaan van het 100 jaar oude beursgebouw veilig gesteld door de herinrichting tot openbare bibliotheek. Bij die gelegenheid schetste de architectuur-historicus Peter Karstkarel in 'Van beurs tot bibliotheek 1880-1980' het stedelijk frame waarmee het gebouw door de architectuurgeschiedenis van de tien jaar daarvoor opgezaald werd. Een citaat: 'Vooral op het gebied tussen Wilhelminaplein en het station is een zware wissel getrokken. Vanzelfsprekend was de economische druk daar groot. Met de geleiding en detaillering is bij nieuwbouw nauwelijks rekening gehouden met de gevoelige omgeving. Dat is begonnen met het hoofdkantoor van Waterleiding Friesland dat op een door de Duitsers geslagen stadswond is opgetrokken, maar het werd nog massaler en helaas ook lelijker. Aan de Langemarktstraat verzezen enkele kantoorkolossen en aan de Willemskade werden een schitterende villa, een goed café en enkele herenhuizen opgeofferd. Een oerlelijke Friesland Bank en op een andere hoek een niet minder kolossaal kantoor waarbij de gezellige verspringingen de massaliteit misschien nog wel onderstrepen, kwamen er voor in de plaats. Het hoekje aan het Zaa-

land vulde de Bondsspaarbank in met een niet onaardig, maar toch te hoog bouwwerk. Vlak hierbij bouwde een bank nota bene op de plaats van de prachtige sociëteit Amicitia het standaardvoorbeeld van architectonisch wanbegrip: het is in de stedelijke structuur misplaatst, het is op zich lelijk van proporties en de architect heeft niets nagelaten om het gebouw zo armoedig (en dan niet edele armoede) mogelijk te laten zijn.'

Maar daar bleef het niet bij. Geerts is als wethouder nog maar 2,5 jaar met monumentenzorg belast, en ook onder zijn 'bewind' vinden er ingrepen plaats, die op z'n minst de vraag doen rijzen of er van een toetsing aan monumenten-normen sprake is. Geerts: 'Ik heb al gezegd dat er voor de binnenstad een beschermd stadsgezicht is. In dat kader moet er ook een toestemming van monumentenzorg komen. Dan gaat het niet zozeer om

architectonische kwaliteiten als wel om het passen in het historisch stedenbouwkundig geheel. Dat wil niet zeggen dat die adviezen altijd doorslaggevend zijn, maar die toetsing vindt plaats.' Een stedenbouwkundig hot-item in Leeuwarden is het zgn. pleinafsluitend gebouw (Wilhelminaplein/Zaailand). Een gemeentelijke werkgroep heeft inmiddels naar de gemeenteraad een voorkeur uitgesproken voor de 'oplossing' van architectenbureau Lucas & Ellerman (Rijswijk) en de raad neemt dezer dagen een besluit. Heemschut heeft in een waarschuwend schrijven gevraagd om een rechtsgeldig bestemmingsplan voor de betrokken plek en een nieuwe prijsvraag onder architecten, omdat geen van de drie mededingende ontwerpen z.i. de kritiek kan doorstaan. Geerts over het pleinafsluitend gebouw: 'Ook daar bemoeit monumentenzorg zich mee, het is zelfs in de

monumentenraad besproken. De ontwikkelingen in de binnenstad worden op dat vlak in de gaten gehouden.' In zijn optiek hoeft een monument niet oud te zijn. 'Het moet kenmerkend zijn voor de periode waarin het gebouwd is en zekere architectonische kwaliteiten hebben. Ik denk dat de datering niet doorslaggevend hoeft te zijn, niet dat iets alleen maar een monument is als het vóór 1850 gebouwd is bijvoorbeeld. Van mij mag je die definitie wel uitbreiden en daar zijn we ook mee bezig.'

DILEMMA

We komen terug op Geerts' dilemma: hoe te behouden als er geen geld voor is? Sommige gebeurtenissen, zoals de toren die een paar jaar geleden van de Bonifatiuskerk woei, werken versnellend. Dan lijkt restauratie ineens wél mogelijk. Bij het Amelandshuis (1773) was een nog onbekende brandstichter het gemeentebestuur een slag voor. De hele gang van zaken rond dit pand is bijna anecdotisch voor het dilemma en de lege handen waar een gemeente uiteindelijk mee staat. Of het stadsgezicht nou beschermd is of niet. Toen het St. Jozepension het pand indertijd verliet, heeft het gemeentebestuur geprobeerd het in handen te krijgen; dat sprong af op de prijs. Het uiterste bod was f 1,2 mln, de vraagprijs f 1,7 mln. en projectontwikkelaars, waaronder de Tilburgse Hypotheekbank, slaagden erin de prijs tot zo'n f 4 mln. op te drijven. Via aanschrijvingen probeerde de gemeente nog het pand op peil te houden en trof zelf ook enige voorzieningen. De rekeningen kwamen allemaal terug, bij lege BV's is nu eenmaal niets te halen. Geerts: 'Ja, zo gaan die dingen. Dan op een gegeven ogenblik komt er ook nog een sloper in die erop zet 'Renovatie Zitteema'. Er zijn wat essentiële onderdeeljes verdwenen, maar dat was allemaal niet doorslaggevend. En dan die brand. Tot op dit moment zijn er geen daders bekend. Je kunt er niks aan doen, je staat als gemeente met lege handen, daar komt het feitelijk op neer.'

Maar er is, volgens Geerts, een les uit te trekken: 'Als je dit soort ontwikkelingen ziet aankomen, moet je veel eerder met de partijen gaan praten. Het is heel jammer dat zo'n St. Jozepension z'n eigendommen niet voor een redelijke prijs heeft overgedragen aan de gemeente.' Geerts betwijfelt zelfs of er vanuit de gemeente ooit wel goede onderhandelingen zijn geweest. Hij was in die tijd nog gewoon raadslid. 'Er is hun aan de Eestraat een stuk grond verkocht en ik heb het toen ook al gezegd. We hadden die zaak moeten koppelen: je kan wel een stuk grond van de gemeente krijgen, maar dan willen we wel zeker weten dat zo'n gebouw ook in goede handen komt.'

Het gebouw – of wat er van over is – heeft volgens Geerts op zich geen waarde, de plek wel. Onderzocht wordt of het Muziekpedagogisch Centrum er gehuisvest kan worden. Geerts: 'Het pand schijnt bouwtechnisch nog redelijk in orde, maar het is verder niet kenmerkend. Dus als daar volledige nieuwbouw nodig blijkt, heb ik daar niet zoveel moeite

Wethouder Kees Geerts, staande op het raadhuisplein voor de Leeuwarder 'Wilhelmina boom'. Of hij zich 'Kees de sloper' voelt? 'Nee, niet in het minst'.

mee.' In de directe nabijheid (Hoeksterpad) heeft de sloper zijn werk al gedaan; met de nieuwbouw van een kolos voor bejaardenhuisvesting is een begin gemaakt. De hoogbouw lijkt als achtergrond funest voor de gevels langs de Tuinen. Geerts: 'Dat is een compromis. Je kunt zeggen: het is mooi of het is niet mooi. Het had anders gemoeten, maar het is niet anders geworden. Nou ja, dat heeft ook te maken met dat dingen niet zwart-wit zijn, maar het gevolg van afwegingen. Die kunnen uiteindelijk resulteren in iets waar je met z'n allen niet helemaal blij mee bent.'

'Kaalslag hoeft niet onmogelijk te zijn in de binnenstad. Ik bedoel, deze stad is gegroeid tot wat 'ie is, óók door kaalslag. Er werden andere dingen gebouwd. Het verschil met vroeger is dat we op het ogenblik middenin een gigantische stadsvernieuwingsoperatie zitten. De gemeente stopt er met inbegrip van de schilgebieden f 265 mln in; dik f 100 mln. gaat naar de binnenstad. Dat is een trein die over de stad heendavert en die het beeld natuurlijk ongelooflijk snel aantast, verandert. Sneller dan het ooit gegaan is...' Die snelheid en de omvang van de operatie maken volgens Geerts het dilemma nog duidelijker. 'We bouwen hier nu zoveel nieuw, dat de bouwkunst van heden sterk bepalend wordt voor het beeld straks en ook voor de toekomst. Laat ik zeggen, de bouwkunst van de jaren '80 wordt heel dominant. Je kan ook misschien wel zeggen té dominant. Het kan een reden zijn om panden die architectonisch misschien niet eens zo waardevol maar kenmerkend zijn voor bijvoorbeeld eind 19de eeuw, om die toch maar te laten staan. Omdat ook die architectuur zichtbaar moet zijn in de stad.'

Dat er iets moet veranderen was duidelijk. Geerts vertelt hoe hij in de twaalf jaar als raadslid het beeld zag veranderen tot dat van een echt verpauperde binnenstad. Als je op een dak ging staan zag je nauwelijks meer daken die dicht waren. Dat er bij het vele wat er nadien gedaan is, ook wel eens lelijke dingen zijn neergezet, neemt hij op de koop toe. Daar tegenover staat weer dat er met voortvarendheid ook veel goeds van de grond kon komen. Neem bijvoorbeeld de verbouwing van de Prins Frederikkazerne tot wooncomplex (Heemschut, juni '84). Geerts heeft er zelf veel toe mogen bijdragen en hij is trots op het resultaat. 'Voor mij was dat één van de belangrijkste dingen. En zo zie je dat er ook wel eens wat goed gaat... Nou ja, er gaat hier redelijk veel goed...' Hij wijst ook op de mogelijkheden die recent zijn gevonden voor het behoud van het St. Anthonygasthuis en van de historische tuin van het stadhouderslijk hof die erop aansluit. Geerts: 'Ik heb daar ook weer mee ontdekt, als je maar lang genoeg volhoudt, dan win je toch.'

ÉÉN PORTEFEUILLE

Het kunnen knokken voor zijn stad doet hem duidelijk iets, ondanks het feit dat hij door zijn 'joekel van een portefeuille' regelmatig met zichzelf in de strijd moet. Bij deze laat-

ste woorden worden wel vaker vraagtekens gezet, beaamt Geerts. Hij vindt zelf ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en monumentenzorg in één portefeuille heel goed werkbaar.

Conflicten en conflictjes doen zich altijd wel ergens voor. Zo wordt het aspect van archeologie nogal eens vergeten. Geerts zelf ervaart het als een gebrek aan organisatie. 'Ik vind het doodzonde dat als wij in die stad aan het graven zijn, dat we ook niet eens even kijken naar wat er was en of je daar ook resten van kan vinden.' Hij heeft wel eens hoofdschuddend bij rioleringswerken gestaan, waar met bulldozers het verleden werd weggevaagd. Bij bouwwerkzaamheden op één van de twee Leeuwarder terpen, die van Nijehove, schroomde hij niet persoonlijk in te grijpen en het werk een week stil te leggen voor archeologisch onderzoek. 'Als je daar wat aan kan doen, dan moet het eventueel maar wat geld kosten. Ik vind het doodzonde. Je kan zo iets maar één keer doen en als je erop inramt is het spul weg. De afspraken zijn niet zo waterdicht als ik had gedacht. Dat er wat aan gebeurt vind ik bijzonder belangrijk. Archeologie is een belangrijk onderdeel van de hele monumentenzorg.'

Wethouder Geerts heeft zich in de actie 'Tengels af van de terp' ooit opgeworpen als criticaster van het stedenbouwkundig beleid. Daarom tot slot aandacht voor het actiewezen. Leeuwarders hebben hun wethouder het afgelopen halfjaar op affiches in de stad zien hangen als 'Kees de sloper'. Hoe denkt wethouder Geerts ('Kees' voor vriend en vijand) daar zelf over? 'Ja, dat had onder andere te maken met het Amelandshuis en dat daar achter de Bonifatiuskerk. Ik denk dat die club die mij dat toerekent niet helemaal begrijpt hoe besluiten worden genomen. Maar, laat ik zeggen, het houdt de mensen wel wakker en je moet geprikkeld kunnen wor-

den. Zoals ik in '72 zelf heb meegedaan met zo'n groep, heel intensief en het heeft gewerkt. Prima. Ik vind het geweldig dat mensen zich druk maken om dat soort zaken. Beter dan die lauwe houding van voor de televisie kaashapjes zitten eten. Laat ze maar komen, en als ze wat onredelijk overkomen, moet je daar als bestuurder maar tegen kunnen. Of ik me 'Kees de sloper' voel? Nééé, niet in het minst...'

Dirk van der Meulen

Sloop van het weliswaar door brand ernstig aangetaste, maar daarna zeker nog niet sloopprijpe, Amelandshuis aan de Voorstreek. Op de achtergrond de toren van de Bonifatiuskerk. Foto's Monumentenzorg Leeuwarden.

